

Türk-Ermeni İlişkilerinde Dil

Abdulkadir ÖZTÜRK*

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri

*Sorumlu Yazar
akadirozturek@erciyes.edu.tr

Özet

M.S. 3. yüzyılda başlayan Türk-Ermeni kültürel ilişkileri; uzun bir dönem Kıpçaklarla devam etmiş, 11. yüzyıla gelindiğinde ise Anadolu Selçuklu Devleti dönemiyle birlikte bu ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır. Anadolu'dan Kırım'a göç eden Ermeniler, daha sonra Lehistan (bugünkü Polonya) topraklarına yerleşmiş ve burada da Kıpçaklarla yakın ilişkiler kurmuşlardır. Ermenilerle esas itibarıyla çok yönlü ilişki Osmanlı döneminde Anadolu'da kurulmuştur. Osmanlı coğrafyasında Türk ve Ermeni toplumları, dini farklılıkların dışında, ortak kültür alanları oluşturarak asırlar boyunca uyum içerisinde bir arada yaşamışlardır. Bu ortak kültür alanlarının başında dil etkileşimi gelmektedir. Hiç şüphesiz dil, kültür taşıyıcılığı özelliğinin yanı sıra milletlerin tarih sahnesinden silinip gitmelerini de önleyen en önemli varlıktır.

Ermeniler, kendi alfabelerini kullanarak Doğu Avrupa'da Kıpçak Türkçesiyle; Anadolu'da ise Osmanlı Türkçesi ile sayısız eserler meydana getirmişlerdir. Türkler ve Ermeniler arasında kurulan bu yakın ilişki neticesinde bugün her iki dilin söz varlığına bakıldığında Ermenicede yaklaşık 3 binden fazla Türkçe kökenli sözcük, Türkçede ise Ermeni kökenli 30 civarında sözcükten söz edilebilmektedir.

Çalışmamızda, Türk-Ermeni ilişkileri kronolojik bir bütünlük içerisinde özetlenecek, iki toplum arasında oluşan dil etkileşimi; meydana getirilen eserlerden hareketle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dil Etkileşimi, Azınlıklar, Ortak Kültür

Abstract

Turkish-Armenian cultural relations emerging in the 3rd century AD kept on with the Kipchaks for a long period. These relations gained a different form with the Anatolian Seljuks beginning from the 11th century. The Armenians having migrated from Anatolia to Crimea settled down on the lands of Lehistan (today's Poland) and built close relations with the Kipchaks. The foundation of the multidimensional relations with the Armenians was laid down in Anatolia during the Ottoman period. The Turkish and Armenian communities through the Ottoman lands lived together in harmony for the ages by creating shared fields of culture, except for the religious diversities. Language interaction is the leading force among the shared fields of culture in question. Undoubtedly, language is the indispensable entity preventing the nations from being forgotten in the course of history besides its characteristic in conveying culture.

The Armenians produced countless works in Kipchak Turkish through Eastern Europe and in Ottoman Turkish through Anatolian lands by using their alphabet. As a result of these close relations between Turks and Armenians, when looked into the vocabularies of both the languages, namely Turkish and Armenian, it can be encountered with more than 3.000 Turkish-originated words in Armenia and approximately 30 Armenian-originated words in Turkish.

Throughout this paper, the Turkish-Armenian relations will be summarized in a chronological unity, and the language interaction observed between the nations will be assessed within the framework of works produced.

Key Words: Language Interaction, Minorities, Common Culture

İlk Türk-Ermeni Münasebetleri

Yazılı kaynaklarda herhangi bir veriye rastlanmasa da sözlü gelenekte, Ermeni tarihi ve yerleşim yerleri hakkında bir takım görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler arasında, özellikle Ermeni tarihçileri arasında en çok kabul gören görüşe göre; Nuh peygamberin oğlu Yafes'in oğullarından olan Hayk, Ermenilerin ata babası olarak kabul edilir. Erivan'ın kuzeyinde bulunan Elagöz Dağlarına yerleşmişler ve buraya önceleri Haykistan; sonraları ise Ermenistan adını vermişlerdir (Yarar 2002: 35-36).

Ermeni adına ilk defa, M.Ö. 6. yüzyılda Pers Kralı Darius'un kitabelerinde rastlanmaktadır. Ermeni ismi, Pers Kralının, bölgenin adına izafeten hangi amaçla olduğu bilinmemek üzere verdiği bir isimdir. Çünkü çivi yazılı

belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, daha M.Ö. 3. bin yıldan itibaren, onların yerleştiği Doğu Anadolu Bölgesi'ne "Armanu" veya "Armenia" denilmekteydi. Başka bir tabirle, Ermenilerin gelmesinden yaklaşık 1600 yıl önce de, bu bölge, "Armenia" adıyla anılıyordu (Memiş 2005: 4).

Milad öncesi bu coğrafyada farklı devletlerin himayesinde yaşayan Ermeniler ile aynı zaman dilimi içerisinde yine bu coğrafyada yaşayan Türkler karşılaşmışlardır. Hitit dilinde ve Hitit çivi yazısıyla yazılmış olan ve H.G. Güterbock tarafından 1938'de Berlin'de neşredilmiş "Şartamhari metni" adı verilen ve "Mücadelenin kralı" anlamına gelen bu vesikanın 15. satırında geçen "Turki kralı İlşu-Nail" ifadesinden anlaşılabileceği üzere Doğu Anadolu Bölgesi'ni Türkler, M.Ö. 3. bin yılın sonlarından beri yurt edinmişlerdir. Bu coğrafyada

o tarihlerde bu vesikada da bahsedilen 17 krallık bir biriyle mücadele etmişlerdir. Muhtemeldir ki; o tarihlerde yine o coğrafyada Ermenilerin de yaşadığı bilindiğine göre ilk Türk-Ermeni ilişkileri kesin veriler olmamakla birlikte bu mücadele içerisinde düşünülebilir (Memiş 1988: 35-45).

Türklerin tarih boyunca pek çok milletle kültürel-siyasal ve sosyal ilişkileri, komşuluk ilişkilerinin yanı sıra pek çok milletin milli kimliğinin oluşmasında da önemli rolleri bulunmuştur.

Kafkasya'da İran'a başkaldıran Ermeniler, mücadeleyi kaybetmek üzere iken, bu topraklara yeni yerleşmekte olan Kıpçaklardan yardım istemişler ve I. Hozroy'un liderliğinde Kıpçakların desteğiyle bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Kafkasya, Türklerle Ermenilerin ilk buluşma ve yakınlaşma alanı olmuştur. Böylelikle Ermenilerle bilinen ilk temas M.S. 3. yüzyılda Kıpçak Türkleri tarafından gerçekleştirilmiştir (Özkan 2007: 403).

Yaklaşık bir asır sonra 4.-5. yüzyıllar arasında devam eden Hunların Kafkasya ve Anadolu'ya yerleşmeleri münasebetiyle temas kurdukları Ermenilerle gerek siyasi gerekse kültürel bazı ilişkileri de olmuştur. Tarihi kaynaklara yansıyan ve Ermeni literatüründe; *Dünyada dinleri uğrunda şehit olan yegane millet* şeklinde ifade edilen Hunların Ermenilere yaptıkları yardımlar, daha sonraki asırlarda da diğer Türk zümreleri tarafından artarak devam etmiştir (Tezcan 2007: 199). Hunlardan sonra Hazar Türkleri ile de temas içerisinde bulunan Ermeniler sadece Anadolu ve Kafkasya topraklarında Türklerle ilişkiler kurmamıştır.

Yine 16. yüzyılda Lehistan Devleti sınırları içerisinde bulunan bugünkü Ukrayna, Polonya vilayetlerinde Ermenilerle Kıpçak Türkleri arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Öyle ki Gregoryanlığı kabul eden Kıpçak Türkleri, Ermeni harfleriyle bugün bilinen 112 eser meydana getirmişlerdir. Ermenilerin barış ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri Selçuklu Devleti ile başlayıp Osmanlı Devleti ile de devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bünyesinde azınlık statüsünde yaşamlarını sürdüren Ermeniler kendi alfabelerini kullanarak sürekli yayınlar çıkarmaya bugüne devam etmektedirler.

Selçuklu ve Osmanlı Devletleri Döneminde Ermeniler

Bizanslılar, hâkimiyetleri altında bulunan Ermenilere dinî ve siyasî baskılar uygulayarak kendi içlerinde eritme politikası gütmüşlerdir. Bu baskılar altında ezilen Ermeniler, kurtarıcı olarak Selçukluları görmüşlerdir (Küçük 1989: 246). Nitekim Selçukluların Anadolu'ya akın akın gelmeleri ve Bizans'ı bozguna uğratmaları neticesinde Ermeniler, Selçuklu himayesine girmişlerdir.

Ermeni başpiskoposu Barseğ, bir heyetle Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah'tan bazı isteklerde bulunmak üzere görüşmüş ve bu görüşme sonrasında da Ermeni Katolikosluğu'nun tek bir makamla temsil edilmesini, bütün kilise, manastır ve ruhanilerin vergi dışında tutulmalarını bir fermanla sağlamıştır. Hatta Ermenilerin yaşadıkları şehirler imar ettirilmiş ve bütün Ermeni kilise ve manastırları Selçuklu devleti himayesine alınmıştır. Ermeniler gerek toplum olarak varlıklarını, gerek din ve kiliselerini Türkler sayesinde koruyabilmişlerdir (Sertel 2006: 26).

Selçuklu devletinin bu tutumu gibi Osmanlı Devleti döneminde de Ermenilere karşı hoşgörü anlayışı devam etmiştir. Nitekim Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz

Sultan Selim gibi Osmanlı padişahlarının Ermenilere çok büyük siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik haklar tanınması, yakın uzak bütün Ermenileri etkilemiş ve onların Türklere samimi olarak bağlanmasına sebep olmuştur (Kafkasyalı 2007: s.387).

Osmanlı devleti tebaası olarak beş asır boyunca huzur içerisinde yaşayan Ermeniler, Türk kültürünün zenginliği içerisinde hayatlarını düzenlemişlerdir. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde bazı Ermeni çetelerinin Osmanlı'ya karşı ayaklanmaları onca asırlık ilişkilere gölge düşürmüştür.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyıldaki Türk-Ermeni ilişkileri *Tehcir Öncesi*, *Tehcir Esnası* ve *Tehcir Sonrası* olmak üzere üç safhada düşünülecek olursa; tehirden önceki dönemde Türk kültürünü sosyal yaşamlarında benimsemiş Ermenilerle Türkler arasında sıkı bir komşuluk ilişkileri olduğu belgeler ışığında tarihin sayfalarında yerini almıştır. Ermeni ayaklanmaları neticesinde gerilen ilişkiler tehcir kararıyla zedelenmiş ve Ermeniler iyi ilişkileri bir kenara bırakarak Türklere yönelik zulümlere başlamışlar ve neticesinde de göçe tâbi tutulmuşlardır. Tehcir, bütün Ermenileri ihtiva etmemekteydi. Osmanlı ordusunun çeşitli kademelerinde görev yapan, Reji idaresi, Düyun-ı Umumiye ve bazı konsolosluklarda çalışan, ticaret ve benzeri suretle ikamet eden Ermeniler ile yetim çocuk ve dul kadınların yanı sıra Ermeni mebus ve aileleri de sadakat ve iyi halleri göz önünde tutularak tehcirin dışında tutulmuşlardır. Ermeni mebus Tehcir sonrası özellikle de Cumhuriyet döneminde Anadolu'da kalan veya tekrar gelip yerleşen Ermeniler, Türk vatandaşlığı altında azınlık haklarına tâbi tutularak Devlet-Ermeni ilişkileri boyutu kazanmıştır. Bu dönemle birlikte Ermeni çocukları devlet okullarına giderek Türkçe ve lâik bir eğitime tâbi tutulmuşlardır (Kankal 2007: 225-230; Kortantamer 2002: 78).

Osmanlı Devleti'nde Ermeniler, uzunca bir süre tuhaf bir yazı-dilaçmazı içinde olmuşlardır. Günlük hayatlarında Türkçe konuşmakta, fakat Arap harflerini öğrenmekte zorlandıkları için, Türkçe kitap ve gazeteleri okuyamamaktadırlar. Zira bu okullarda öğretilen dil, birçok kelimesini bilmedikleri eski Ermenicedir ve bu dille günlük hayatı ifade etmek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden Ermeniler, arkaik bir dili öğrenmektense Türkçeyi tercih etmişlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısında onca gazete ve derginin Ermeni harfleriyle Türkçe yayımlanmasının nedeni, işte böyle bir tarihi geçmişin ve tecrübenin tabii sonucudur (Budak 2007: 340).

Türk kültürü Ermeni halkının yaşayışında, törelerinde ve uygulamalarında müessir olmuş; bunu yansımaları da edebiyatta kendisini göstermiştir (Tosunoğlu; Melanlıoğlu 2007: 161).

Osmanlı döneminde Ermenilerin Türk edebiyatına katkıları göz ardı edilemez boyuttadır. İlk Türkçe oyunların çevrilmesinde ve Türkçe oyun yazımında katkı sağlayarak tiyatronun yerleşmesi ve yaygınlaşmasında en önemli rolü üstlenmişlerdir. Ermenilerin, Türk tiyatrosunun oluşum ve gelişim sürecine uzun soluklu katkıları, herhalde azınlıklar içinde Türk yaşayışına en çok uyum sağlamış olmalarıyla ilintilidir (Budak 2007: 327-336).

Dil Bağlamında Kültürel Etkileşim

Ekonomik ve siyasî açıdan büyük güç olan ülkeler, kültürel alanda da söz sahibi olabilmekte ve diğer milletleri

kültürel açıdan etkileyebilmektedirler¹. Bütün bunların dışında sıradan komşuluk ilişkileri yoluyla diller, en azından birbirinden kelime almaları doğaldır. Akraba dillerin zaman içerisinde coğrafi açıdan birbirlerinden ayrı düşmeleri, dolayısıyla birbirlerinden uzaklaşarak farklılaşmaları her ne kadar doğal ise, akraba olmayan dillerin birbirleriyle olan sıkı ilişkilerinin neticesinde kültür alış-verişinde ve karşılıklı etkileşimde bulunmaları da o kadar tabiidir (Özkan; Musa 2004: 97).

Türk-Ermeni yakın ilişkileri neticesi olarak Ermenice M.S. 4. yüzyıldan itibaren Türkçeden kelime almıştır. Aynı şekilde Ermeniceden de Türkçeye kelimeler alınmıştır (Karaağaç 2001: 967). Kafkasya'nın başka halklarının tarih kaynaklarındaki ve dillerindeki Türkçe etkisini ilk olarak inceleyen Mordtmann, daha Selçuklular, Osmanlılar vb. Türk devletleri doğmadan M.S. 4.-7. yüzyıllar arası yazılı Ermenicesinde Turan unsurlarının bulunduğunu ortaya koymuştur. Yaptığı çalışmada 23 Türkçe söz sunarak, bu sözlerin yazılı Türkçeden önceki devirlerde, M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda Ermeniceye alındığını belirtmektedir (Karaağaç 2008: XXVI).

Kültürel etkileşimin bir yansıması olarak Gregoryan Kıpçaklar ve Osmanlı Ermenileri arasında kullanılan Ermeni alfabesinden de söz edilebilir. Gregoryan Kıpçakların kullandığı Ermeni alfabesi ile Osmanlı Ermenilerinin kullandığı Ermeni alfabesi arasında imlâ ve yazı stili bakımından farklılıklar görülmektedir. Ayrıca söz varlığı bakımından da Gregoryan Kıpçak Türkçesinde, Slav esaslı ödünç kelimeler fazladır. Arapça ve Farsça kelimeler ise bazı eserlerde kısmen görülür. Ancak Ermenice kelimeler çok sınırlıdır. Osmanlı Ermenilerinin verdiği eserlerde ise eserin verildiği bölgeye ve niteliğine göre farklılaşan bir dil kullanılmıştır. Pek çok eserde hem Anadolu ağzlarından hem de Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelimeye yer verilmiştir (Özkan 2007: 407-408).

Ermenice-Türkçe ilişkileri hem Kafkasya'da hem de Anadolu'da yüzlerce yıl devam etmiştir. Bu yakın ilişki sonunda, 21. yüzyıla gelindiğinde, Türkçede 200 ile 680 arasında Ermenice kelime olduğu ifade edilirken; Ermenicede 4.000 kadar Türkçe kelimenin varlığından söz edilmektedir (Özkan 2007: 407).

Türkçedeki Ermenice Alıntılar

Türk-Ermeni dil ilişkileri konusunda, 1926 yılında Bakü'de toplanan I. Türkoloji Kurultayı'nda H.R. Açaryan bildirisinde Ermeniceden Türkçeye geçmiş 200 kadar sözcükten bahsetmiştir. Bugün ise çoğu ağzılarda yaşamakta olan bu sözlerden 20 kadarı Türk yazı diline geçmiştir. Bir Türkçe kelimenin Ermeniceden ödünç alınıp alınmadığını belirlemek her zaman kolay değildir (Dankoff 1995: 8).

Ermeniceden Türkçeye geçen sözleri bir sözlük hâlinde yayınlayan Robert Dankoff ise çalışmasında Türkçe mi Ermenice mi olduğu tartışılması gerektiğine inandığı 306 sözcüğü de ekleyerek bu sayıyı 1115'e çıkarmıştır (Karaağaç

2008: XXVII-XXVIII). Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar ışığında Açaryan'ın tespitine yakın bir sonuç kabul görmektedir. Türkçeye Ermeniceden geçmiş kelimelerin sayısı, Anadolu ağzlarında epey olmakla birlikte, standart yazı dilinde 10-15'i geçmeyecek kadar azdır: *avanak* "kolayca kandırılabilen kimse", *bar* "köpük, küf, tortu", *baron* "efendi, bey", *bızdık* "küçük çocuk", *çap, çemen, çermik* "kaplıca, ılıca", *çörten* "saçak kenarlarından dışarıya uzanan ve yağmur sularını toplayan oluk", *kirve* "sünnette çocuğun masraflarını yüklenen kimse", *kül ek* "tahta kova", *mertek* "yapıda destek olarak kullanılan ağaç sırk", *mıdır* "kömür kırıntısı, taş kırıntısı", *şen* "neşeli", *tel* gibi (Korkmaz 2003: 120).

Az sayıdaki Ermenice kelime Eski Osmanlıca söz varlığına girmiştir. Bunlardan birisi teknik bir kullanıma sahip olan ve arkaik bir kelime olarak kalan *tekfur* "Bizans İmparatorluğu zamanında vali düzeyinde olan yöneticilerle Anadolu ve Rumeli'deki Hristiyan beylerine verilen ad." dur. Bazıları da günümüze kadar yazı dilinde varlığını sürdürmüştür: *haşlamak, hızar, kama, lapa, pancar* gibi. Diğerleri de ağzılarda ve Azerbaycan Türkçesinde varlığını devam ettirmektedir: *arustak, evelik, hedik, herik, kertiş, kırman* ve *tereke* gibi (Dankoff 1995: 11).

Ermeniceden alındığı ve bugün çoğunlukla ağzılarda yaşadığı sözler arasında bitki adları da vardır. Türkçede kullanılan alıntı bitki adları Arapça, Farsça, Ermenice, Latince, Rumca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Bulgarca, Çince, Gürcüce, Sırpça, Slavca, Moğolca, Rusça, Portekizce ve Lehçe kökenlidir. Türkçede kullanılan alıntı bitki adlarının sayısı toplam 533'tür. Bunlardan 23'ü Ermenicedir²:

abril (< *Erm. abril*), *anık* (< *Erm. ananuh*), *ayına* (< *Erm. ayı'nga*), *badıç* (< *Erm. patic*), *cancur* (< *Erm. cançul*), *çemen* (< *Erm. çaman*), *çımak* (< *Erm. ts'mah*), *çomağ* (< *Erm. ts'mah*), *çortu* (< *Erm. ç'ort'i'u*), *eğinç* (< *Erm. egic*), *hışır* (< *Erm. hosor*), *hozan* (< *Erm. hozan*), *korunga* (< *Erm. kornkan*), *lâzut* (< *Erm. lazut*), *madımak* (< *Erm. matutak*), *madik* (< *Erm. madik*), *mor* (< *Erm. mor/morm*), *mora* (< *Erm. mor/morm*), *pancar* (< *Erm. banjar*), *pışat* (< *Erm. p'sat*) (Aklayış 2009: 72-91).

Türkçeden Ermeniceye geçmiş bazı bitki adlarından da söz edebiliriz: *yasemen, zakkum, papatya, ebem gümesi, deve tiken* gibi³.

Türkçedeki Ermenice alıntılar üzerine yapılan çalışmalar sınırlı kalmış ve bazı tartışmalar halen giderilememiştir. Andreas Tietze *Zeitschrift für Balkanologie*'de çıkan yazısında Ermenice alıntılara geniş bir yer vermiştir. Uwe Bläsing *Armenisches Lehnwort im Türkentürkischen am Beispiel von Hemşin* adlı eserinde Anadolu ağzlarında kullanılan Ermenice alıntılara yer vermiş ancak dar bir çevre içerisinde kalmış bir çalışma olmuştur. Dilimizde kullanılan Ermenice alıntılar alanında Robert Dankoff'un *Armenian Loanwords in Turkish* adlı eseri büyük bir boşluğu doldurmuştur. H. Açaryan Ermeni dilindeki Türkçe alıntıları değerlendirmiş, Türk ağzlarında 200 Ermenice alıntı kaldığını ifade etmiştir. Hâlbuki Açaryan'ın Ermenice kökenli gösterdiği ve Türkçeye katkı sağladığı şeklinde gösterdiği pek çok sözcük Türkçe kökenlidir (Eren 1995: 859-863). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü'nü hazırlayan

2. Geniş bilgi için bkz. M. Fatih Aklayış (2009), "Türkçede Kullanılan Alıntı Bitki Adları", *Turkish Studies*, Volume 4/4.

3. Daha geniş bilgi için bkz. Günay Karaağaç (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK Yay.

1. Türkler arasında saz şairi manasına gelen âşık kelimesi, Ermeniler bu edebiyat tarzını Türklerden iktibas ettikleri zaman âşug şeklinde Ermeniceye -hatta saz kelimesi ile birlikte- geçmiştir. Eğer bu edebiyat tarzının Ermeni tarihinde bir mazisi, müstakil bir an'anesi olsa idi, Türkçeden saz ve âşık kelimelerinin alınmasına lüzum olmayacak, eski an'anevi tabirler devam edip gidecekti (Köprülü 2004: 227).

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Ermenice kökenli olduğu düşünülen ve tartışmalı olan kimi sözcüklerin kökenlerinin Türkçe olduğunu örneklerle ortaya koymuştur.

Ermenicedeki Türkçe Alıntılar

Ermenice Türkçeden M.S. 4 yüzyılda en az 23 söz almışken 11. yüzyılın sonlarına doğru alıntılar artarken özellikle 15. ve 20. yüzyıllar arasında Ermenicede Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesine ait kelimelerin daha da arttığı söylenebilmektedir (Karaağaç 2008: XXVIII).

Türklerin Çinliler, Farslar ve Bizanslılardan sonra en eski komşusu Ermenilerdir. 7. yüzyıldan itibaren Kafkas kaynaklarındaki Türkçe kelimelerin sayısı hızla artmıştır. Bu yüzyıldan başlayarak diğer yüzyılların Ermeni kaynaklarında Alp Arslan, Gazan, Atabegî gibi Türkçe kişi adları, avcı, temirci vb. meslek adları, Hun, Hazar, Türk, Kenger, Akatzir, Barsil gibi kavim ve yer adlarının yanı sıra beslenme ve giyinme gibi temel kültürler veya sosyal yapı ve üst kavramlarla ilgili çok sayıda Türkçe sözcükle karşılaşmaktadır (Karaağaç 2008: XXVI).

Ermeni dilinin söz dizimi büyük oranda değişerek Hint-Avrupa dillerinden uzaklaşmasında hiç şüphesiz Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin etkileri sonucunda oluşmuştur. Bunun yanı sıra e, ö, ü ve b, d, g sesleri de kimi Türkçe sözcükler aracılığıyla Ermeniceye taşınmıştır. Türkçeden Ermeniceye -lık/-lik/-luk/-lük kavram eki, -lı/-li/-lu/-lü sıfat eki, -çı/-çi/-çu/-çü meslek eki, -nçı/-nçi/-mzi sıra sayı gibi yapım eklerinin yanı sıra -mış/-miş fiil çekim eki de Ermenicenin morfolojisinde yerini almıştır. Türkçenin Ermeniceye katkıları arasında; eski Ermenicede yüklem cümlelerinin başında ve öznenin önce gelirken yeni Ermenicede (Türkçenin etkisindeki) cümle unsurlarının sırası aynen Türk şivelerinde olduğu gibi kullanılmaya başlanmıştır (Karaağaç 2001: 968-963).

Türkçeden Ermeniceye alınan sözlerin yanı sıra Türkçeden hem değiştirilmeden alınan; “*bilene bir, bilmeyene min*”>bilana bir, bilmayana bin, *olacağa çare yoh*>olacağa çara yoh” hem de çevrilerek veya melezleştirilerek alınan; “*gadasını almak*”>gadan arnel, *Eh yaradan Allah*> eh, yaradan asdvaç” deyimlik alıntılar da Ermenicenin gerek yazı dili gerekse konuşma dilinde yer edinmiştir. Türkçe-Ermenice ilişkileri söz konusu olduğunda; Türkçenin Ermeniceden herhangi bir gramerlik öge alması söz konusu değildir (Karaağaç 2008: XXVI-XXVIII).

Prof. Dr. Günay Karaağaç’ın hazırlamış olduğu ve Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan *Türkçe Verintiler Sözlüğü*’nde Türkçeden diğer dillere geçen kelimeler arasında Türkçeden Ermeniceye geçmiş sözcükler de gösterilmiştir:

acı (<Erm. acı “acı, acılı; öfke, kin, acımsı”), *aşık* (<Erm. aşık “aşık”), *boş* (<Erm. boş “boş, dolu olmayam; meşgul olmayan; işsiz”), *bütün* (<Erm. bütün, bütüün “hep, tam, baştanbaş”), *cenk* (<Erm. cenk “savaş, dövüş”), *civar* (<Erm. cıvar “çevre; aşağı yukarı”), *çalgı* (<Erm. çalgı “müzik; müzik aleti”), *çolak* (<Erm. çolak “solak; çolak, topal, sakat”), *derbeder* (<Erm. derbeder “dağınık, gevşek”), *durgun* (<Erm. durgun “sessiz, sakin, hareketsiz”), *eğil-* (<Erm. eyilmiş illal “eğilmek”), *eşik* (<Erm. eşik “eşik, giriş”), *folluk* (<Erm. folluk “fol yumurta; folluk; kuş yuvası”), *fulya* (<Erm. fulya “fulya çiçeği”), *gelişigüzel* (<Erm. gelişigüzel “rastgele”), *göç* (<Erm. göç, köç “göç, yolculuk”), *hatun* (<Erm. hatun “hanımefendi”), *hemen* (<Erm. kamin, hemen “çabuk, hızlıca;

acele”), *ısmarla-* (<Erm. sımarlama “ısmarlama, sipariş”; sımarlamış inel “ısmarlamak”), *ışık* (<Erm. ışık “ışık; lamba”), *ihtiyaç* (<Erm. ehtaç, iht “aç “gerekli, gereken”), *istek* (<Erm. istek “dilek”), *jandarma* (<Erm. candarma “jandarma”), *kafadar* (<Erm. kafadar “yakın ve içten arkadaş”), *kovan* (<Erm. kogan, kovan, hovan “arı kovani”), *leğen* (<Erm. leken “leğen, küvet”), *lezzet* (<Erm. lezet “tat”), *mâni* (<Erm. mani “şiiir türü”), *misafir* (<Erm. misafir “misafir”), *nice* (<Erm. neçe “ne kadar”; neçebir “birçok”), *nutuk* (<Erm. nutk “konuşma yeteneği”), *oturak* (<Erm. oturak “oda oturmağı, seki”), *oya* (<Erm. oya “işleme, dantel, oya”), *öç* (<Erm. öş “öç, kin”), *örtü* (<Erm. örtü “örtü”), *paşa* (<Erm. paşa, başa “paşa”), *pişkin* (<Erm. pişgin “iyi pişmiş”), *rica* (<Erm. irica “istek, dilek”), *rüşvet* (<Erm. irişvet “rişvet”), *saygı* (<Erm. saygı “saygı, hürmet”), *silik* (<Erm. silik “aşınmış; etkisiz”), *şaşkın* (<Erm. şaşkın “aptal, düşüncesiz”), *şimdi* (<Erm. şimdi, şimdik, şimdilik “şimdi”), *teyze* (<Erm. teyze “teyze, kadının kız kardeşi”), *titre-* (<Erm. tiril tiril gegal “titremek”), *uçurtma* (<Erm. uçurma “uçurtma”), *um-* (<Erm. ummuş inel “ummak, beklemek”), *üvez* (<Erm. ügez, gügez “üvez”), *üzüm* (<Erm. üzüm “üzüm”), *vazgeç-* (<Erm. vaz zal, vaz antsnel “vazgelmek, vazgeçmek”), *vıran* (<Erm. veran “yıkık”, verane, verana “ıssız, terk edilmiş, yıkık”), *yahut* (<Erm. yahot, yahod “veya”), *yarlık* (<Erm. yarlah “yarlık, buyruk, ferman”), *zampara* (<Erm. zampara “kadın düşkünü”), *zeybek* (<Erm. zeybek “Türk yiğidi”)⁴.

Kafkasya, Doğu Avrupa ve Kıbrıs’ta Türkçenin Ermenice üzerindeki yaygın etkisi neticesinde Ermeniler kendi ana dillerini bile kaybetmişlerdir (Karaağaç 2008: XXVII). Her ne kadar kimi araştırmacılarca Polonya Ermenileri, 16. yüzyıldan itibaren Ermeniceyi unutup Kıpçakçayı/Tatarcaı kabul etmiş ve Ermeni alfabesiyle büyük bir Kıpçak edebiyatı yaratmışlar ifadesi bize göre yanlış bir kullanımdır. Çünkü 16. yüzyılda Ermeni harfli Kıpçak Türkçesiyle eserler meydana getiren ve yaklaşık 3 asır süregelen bir edebiyatı oluşturan hâkim unsur Ermeniler değil, Gregoryanlılığı kabul etmiş Kıpçak Türkleridir.

Ermeni yazı dilinin bugün komşuluğunda yer alan Azerbaycan Türkçesi, Ermenistan Ermenicesindeki Türkçe sözlerin geçiş yolu olmuştur. Bu yüzden ki Ermenicedeki Türkçe alıntılar büyük ölçüde Azerbaycan Türkçesinin ses özelliklerini taşımaktadır (Karaağaç 2008: XXVII).

Tartışmaya açık durumda olan pek çok sözcüğün kökeni çözümlenmeden Türkçe kelimeler Ermenice kabul edilmiş ve Ermeniceden Türkçeye geçtiği iddia edilmiştir. Bunlardan birisi *Dede Korkut Oğuznameleri*’nde Semih Tezcan’ın, *kür* sözcüğünün Ermenicede “budala, ahlaksız, çapkın, sefi” anlamlarına gelen *kur* sözcüğü ile birleştirilebileceğini dile getirmesi olmuştur. Hâlbuki *kür* sözcüğü Eski Türkçede iki farklı anlamda kullanılmıştır: “iriyarı, kuvvetli, cesur, gözü pek, yiğit” ve “hile, düzen, aldatma, kandırma” anlamlarında kullanılmasının yanı sıra Türk lehçelerinde temel anlamını koruyarak devam ettiğini ve kimi lehçelerde de anlam kötüleşmesine uğramış şekilleri de kullanılmaktadır (Güner 2006: 151-152).

Bütün Türkçe kelimelerin esasında, isim veya fiil olan bir kök vardır; hem isim hem de fiil tabanları duruma göre çeşitli eklerle genişlemiş isim ya da fiil tabanları teşkil edebilirler. Kelime tabanları diyalektik ses değişimleri dışında 4. Daha geniş bilgi için bkz. Karaağaç, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

bulundukları bütün lehçelerde aynıdır (Gültekin 2007: 314-315).

Türkçeden Ermeniceye geçmiş sözleri tür ve köken bakımından iki başlıkta sınıflandırabiliriz. Bu sınıflandırma neticesinde Türkçeden Ermeniceye geçmiş geniş söz varlığı yelpazesini görebileceğimiz gibi Türkçenin Ermenice grameri üzerindeki etkisi de açıkça ortaya çıkacaktır.

Tür ve Köken Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi

1. Tür Bakımından Kelimeler

1.1. İsimler

1.1.1. Özel İsimler

1.1.1.1. Kişi İsimler

Atabak “Atabey”, Alp Arslan, Gazan, Kılıç Arslan vb.

1.1.2. Genel İsimler

1.1.2.1. Renk İsimleri

ak “ak, beyaz”, al “al, kırmızı”, alaca “alaca, karışık renkli”, çivid “mavi”, ela “gök mavisini”, lacivert “lacivert”, mor “mor”, pembe “pembe” vb.

1.1.2.2. Bitki İsimleri

adaçayı “adaçayı”, ahlat, ahlat armudu “ahlat”, anison “anason”, ardiç “ardıç”, ayva “ayva”, pakla, fakla, paglay “bakla”, bamyı “bamyı”, bergamot “bey armudu”, biber “biber”, burçak, burçag “burçak”, çam “çam”, çavdar “çavdar”, çinar “çinar”, çilenk “çilek”, çetlembik “çitlembik”, taflan, defne “defne”, deve tiken “deve diken”, dişbudak “diş budak ağacı”, ebem gümesi “ebe gümesi”, enginar “enginar”, erik “erik”, fasulya “fasulye”, fesliyen “fesleğen”, fulya “fulya çiçeği”, gül, kyıl “gül”, hatem çiçeği “hatmi çiçeği”, kenevir “keten”, kereviz “kereviz”, lale “lale”, leylak, lelag “leylak”, menekşe “menekşe”, nane, nana “nane”, zunbul “sünbül”, yasemi “yasemin” vb.

1.1.2.3. Meslek İsimleri

ahdar, ahtar “seyyar satıcı”, antikacı “eski eserlerle uğraşan, onları alıp satan”, arabacı “arabacı”, aşçı, aşçıbaşı, aşpaz “aşçı”, atlasçı “atlas satıcısı”, abokat “avukat”, aylıkçı “aylıkçı, uşak, hizmetçi”, bakırcı “bakırcı, kazancı”, banker “bankacı”, baytar “veteriner”, bekçi “bekçi”, berber “berber”, bezirci “bezir yağı tüccarı”, bazirgyan “tüccar”, celeb “hayvan tüccarı”, cevahirici “mücevherci”, çerçi “seyyar satıcı”, çiçekçi “çiçekçi”, çilekçi “çilek satıcısı”, çilingir “anahtarcı”, çukacı, çuhacı “çuha yapan veya satan; kumaşçı”, dilenci, tilençi “dilenci”, dogramacı “marangoz”, dokumacı “dokumacı, kumaşçı”, dondurmacı “dondurmacı”, dürger “marangoz”, emanetçi “emanetçi”, gazetaçi “gazeteci”, gemici, kyemiçi “gemici, denizci”, gündelikçi “gündelikçi”, habarçi “casus”, hamal “yük taşıyıcı, hamal”, hekim “doktor”, kasap “kasap”, kolçi, golcu “bekçi, nöbetçi, gözcü”, kuyumci “kuyumcu”, manav “sebze satıcısı”, nalbant “nalbant”, nakkaş “süsleyici, bezekçi”, yaymacı “eskici” vb.

1.1.2.4. Akraba İsimleri

abla “büyük kız”, amuca “babanın kardeşi, amca”, ata, atya “baba”, bacanak, bacınak “kayın birader; bacanak, kız kardeşlerin kocaları”, baldız “baldız, görümce, yenge, elti”,

dayı “dayı”, dede “büyük baba”, enişte “kız kardeşin kocası”, hala “babanın kız kardeşi”, kaynata “kayın baba”, nine “büyükanne”, yegen, yegyan “yeğen”, yenge, yanga “amca karısı” vb.

1.1.2.5. Dini Terimler

abdest “abdest”, abihayat “ölümsüzlük suyu”, abizemzem suyu “zemzem suyu”, Allah alim “Allah bilir”, bedduga “ilenç”, cami “cami”, cehellem “cehennem, tamu”, derviş, derviş “derviş, Müslüman din adamı”, duva “ibadet, yakarış; hayır, yardım, iyelik”, ezan, azan “ezan”, iftar “iftar yemeği”, imam “Türk din adamı”, işallah “inşallah”, kıyamet “dünyanın sonu”, kuran “Kur’an”, mezar “mezar, kabir”, minare, minara “minare”, namaz “Müslüman ibadeti”, nusha “muska”, oruc “oruç” vb.

1.1.2.6. Ay İsimleri

agustos, avestos “ağustos ayı”, kasım “kasım ayı”, ıramazan “ay takviminin dokuzuncu ayı; ramazan” vb.

1.1.2.7. Birleşik Kelimeler

açgözlü “cimri”, alış-veriş “alış veriş; gürültü, patırtı, tartışma”, başıbozuk “başı bozuk”, beylerbeyi “büyük bey”, binbaşı “binbaşı”, burun otu “buruna çekmelik tütün, enfiye”, çam sakızı “çam sakızı, reçine”, çayır kuşu “çayır kuşu”, çelik çomak “çelik çomak oyunu”, ekmek kadayıfı “ekmek kadayıfı”, engerek yılanı “engerek”, gelişi güzel “rastgele”, hünkyar beyendi “bir patlıcan yemeği, hünkârbeğendi”, imâmbâyıldı “imambayıldı”, kabadayı “kabadayı”, keçiboynuzu, keçiboynuz “harup, keçiboynuzu”, kırkayak “kırkayak”, külbasti, kyülbasti “külbastı”, onbaşı “onbaşı”, ordubozan “gürültücü, karışıklık çıkaran”, palabıyık “posbıyık”, sacayak “ateş sehpa”, yel deyirmeni “yel değirmeni”, yüzbaşı “yüzbaşı” vb.

1.1.2.8. İkillemeler

abur-cubur “düzensiz gıda”, allak bullak “düzensiz, karma karışık”, alt-üst “karışık, düzensiz”, apal tapal “apar topar, ansızın”, aslı astarı “esas, gerçeği”, besbelli “apaçık”, büsbütün, püspütyün “tamamen”, cayıır cayıır “cızırtı sesi”, çatır çatır “kırılma sesi”, deli dolu “kaçık, azgın”, dogram dogram “ufak parçalar hâlinde kesilmiş”, hımhım “uyuşuk”, hıncahınc “kalabalık, dopdolu”, höngür höngür, üngür üngür “acı acı ağlama”, işil işil “parlak, aydınlık, ışıltı ışıltı”, ıvır zıvır “küçük ve önemsiz şeyler”, kahkaha “yüksek sesle gülüş”, kiskıvrak “sıkıca”, velvele, valvala “gürültü, şamata” vb.

1.1.2.9. Argo

abanoz “abanoz; aptal, sersem”, ahmak “aptal, geri zekalı”, abdal “aptal, ahmak, budala”, ayak takımı “aşağılık”, baldırılbalak “rezil, ciğeri beş para etmez”, budala “ahmak; anası babası olmayan”, çançan “geveze, boşboğaz”, çapaçul “derbeder, dağınık, sorumsuz”, dalkavuk, dalhavuh “asalak”, dangalak “ahmak, sersem”, edepsiz, adapsız “utanmaz, yüzüstü”, enayi “bayağı, adi, aşağılık”, haylaz “tembel”, kokoz “kokoz”, zampara “kadın düşkünü” vb.

1.2. Fiiller

aliykoymuş inel “alıkoymak, geciktirmek, engellemek”, alınmış illal “alınmak, endişeli ve üzüntülü olmak,

heyecanlanmak”, anlamış inel “anlamak”, bağışlamış inel “bağışlamak”, bekleyel “beklemek; ummak”, böbürlenmiş illal “kibirlenmek”, çabalanmış inel “gayret göstermek, çırpınmak, çaba harcamak”, denemiş inel “denemek, sinamak”, ezmiş inel “ezmek, basmak”, fırçalamış inel “fırçalamak”, imrenmiş illal “imrenmek, özenmek”, kanmış illal “kanmak, inanmak; doymak”, ödenmiş illal, ödeşmiş illal “ödeşmek”, parçalamış inel “bölmek”, taciz inel “rahatsız etmek”, ummuş inel “ummak, beklemek”, yüzmiş illal “yüzmek” vb.

1.3. Zarflar

aşamlayın “geceleyin”, apansız “birdenbire, habersiz”, beri “beri, -den beri”, demin “az önce”, derekab “hemen, o anda”, gayet “çok, aşırı”, hala “hâlâ, sonunda, daha”, hayni “çok, fazla”, kamin, hemen “çabuk, hızlıca; acele”, işte “işte”, neçe “ne kadar”, öylən “öğle vakti”, şimdi, şimdik, şimdilik “şimdi” vb.

1.4. Edatlar

aceb, aceba “acaba, sanki”, alesta “işte”, başka, başha “ayrı, başka”, bile “bile”, çünkü “çünkü”, daha, tika “daha”, degin “dek, kadar”, göre, kora, kyora “göre, gibi, kadar”, kadar, gadar “dek, kadar; gibi” vb.

1.5. Bağlaçlar

ama “ama, bunun yanında; dahası, ...den başka”, ancak “ancak, henüz; yalnız, sadece; buna rağmen”, artık “bundan böyle, şimdiden sonra”, belki, bekyi, beklım “belki”, bile ki “böyle ki”, eger, eyer “eğer, ola ki”, hêlbet, elbetdê “kesinlikle, mutlaka”, elhasıl “sonunda, sonuç olarak”, galiba “sanki, galiba”, gene, kine “yine, tekrar”, guya, guyam, guya gi “sanki”, hatta “ayrıca, ve dahi”, hem, ham, gam “hem, dahi, ayrıca”, ile, ilen “ile, birlikte”, me’sela, ma’salan “örneğin”, yahot, yahod “veya”, yoksam “yoksa, değilse”, zere “çünkü, zira” vb.

1.6. Ünlemler

aferin “aferin, bravo!”, af “pardon!”, aman “bir acıyı, yardım istemeyi, yanılmayı, umutsuzluğu bildiren ünlem”, çüş “çüş, ‘dur!’ ünlemi”, evladım “çocuğum!”, eyvallah, évallah “eyvallah, kabul”, ha’ydi, ha’yda “haydi, çabuk olun”, he’y “ey, hey!”, kızım “Kızım!” vb.

2. Köken Bakımından Kelimeler

2.1. Arapça Kökenli Olup Türkçe Üzerinden Geçen Alıntılar

acem “İranlı”, âlem “bütün dünya”, anber, anberiye “güzel koku, anber losyonu”, arzuhal “dilekçe”, asilzade “soylu”, aziz “değerli, kıymetli”, basarat “anlayış, ileriye görme”, bihabar “habersiz, bilgisiz”, cellad “cellat”, cevahir “mücevher”, cibilliyet “yaradılış, tabiat, huy”, dayma “hep, sürekli”, derman “çare; ilaç”, tesdur, dastur “destur, izin”, dıram, tıram “dirhem”, diyet “değer, kıymet”, ecel, acal “ölüm”, efkyar, afgyar “endişe, sıkıntı”, ekseri, ekseriya “genellikle”, emir “buyruk”, entari, antari “entari”, esef “üzüntü”, fayiz “çıkar, kâr”, hanender, hananda “şarkıcı”, ikram, ikyram “ikram”, kader “şans, yazgı”, maksus, mahsus “özel; özel olarak”, nafilê “boşuna”, vucut “beden”, zalım “zalim, baskıcı” vb.

2.2. Farsça Kökenli Olup Türkçe Üzerinden Geçen Alıntılar

bazirgyan “tüccar”, destan “bir Türk şiiri türü”, dübara “iki parça; ikili; hile, oyun, entrika, dolap”, düşeş “tavlada iki altılı; çifte şans, iyi talih”, düşman “düşman”, endaze “arşından daha küçük bir uzunluk ölçüsü”, kahya “kahya”, kehribar, kyehribar “kehribar”, oruc “oruç” vb.

2.3. Batı Kökenli Olup Türkçe Üzerinden Geçen Alıntılar

ihtapot “ahtapot”, antika “eşsiz, tek, benzeri bulunmayan; eski eser”, armonik “ahenkli”, balo “balo”, bandamuzıka “bando”, banka, bankya “banka”, banyo “banyo”, bed “kötü; alçak, namuzsuz”, bilardo “bilardo”, çimento “çimento”, çinko “çinko”, diploma “diploma, sertifika”, pavlika, fabrika “fabrika”, familya “aile, soy, sınıf, grup”, potegraf, potograf “fotoğraf”, gazino “Avrupa kahvehanesi, klüp”, istakoz “istakoz”, iskonto “indirim”, istasion “durak”, kaptan “kaptan”, kopya “kopya”, lira “lira”, nomera “numara”, pancur “panjur, jaluzi”, vagon “vagon, tren vagonu” vb.

2.4. Yapım Ekli Şekliyle Geçen Alıntılar

alımlı “akıllı, duygulu”, altüstlük “karışıklık”, analık “kötü ve acımasız anne”, arsız “utanmaz”, arnebudca, arnavudca “Arnavutça”, belalı “tehlikeli”, benkli “benli”, damızlık, damızlıh “damızlık”, dermansız “hasta”, gamsız “vurdumduymaz”, gecelik, keçelik “gecelik elbise”, geçinme “geçim, hayatını sürdürme”, gözlüg, kyözlük, kozluk “gözlük”, kışlık, hişliş “kışlık”, nomeralı “numaralı”, sahanlık “sahanlık”, tehlikeli “tehlikeli, korkutucu” vb.

SONUÇ

Tarihin en eski dönemlerinde başlayan Türk-Ermeni ilişkileri çok boyutlu olmuştur. Türkler, Ermenilere hoşgörülü davranmış ve onların sosyal, ekonomik ve özellikle dini yaşamlarında koruyuculuk görevi üstlenmişlerdir. Anadolu topraklarında yaklaşık on asırdır iç içe yaşayan iki millet arasında sıkı bir kültürel bağ kurulmuştur. Bunların başında Türkçenin Ermenice üzerindeki etkisi ve de Ermenicenin Türkçe üzerindeki etkisinden söz edilebilir. Etimoloji çalışmaları ışığında bugün Türkçenin standart yazı dilinde yaklaşık 20 Ermenice sözcükten söz ederken, Ermenicede 4000’den fazla Türkçe sözcükten bahsedebiliyoruz. Buradan hareketle söylenmesi gereken; hâkim kültürün Türk kültürü olması bakımından Türkçe, Ermeniceye sayısız kelime vermiştir. Sistemli ve çok köklü bir dil olan Türkçe, elbette buna karşın az da olsa Ermenice sözcük almıştır. Yazı dilinin yanı sıra değişik bölgelerde ağızlarda yaşatılan Ermenice kökenli alıntılardan söz etmek de mümkündür. Sayısız kelime türetme yollarına sahip ve türetmeye açık yapısıyla Türkçe, geniş bir söz varlığına sahiptir. Elbette çeşitli etkileşimler neticesinde farklı dillerden sözcük alabilmektedir. Ancak başka dillerden giren alıntılar çoğunlukla Türkçe imlâ ve dilbilgisi kurallarına uygun hâle getirilerek kullanılmaktadır.

Bu çalışmada sınıflandırma denemesinde de bulunularak örnekler ışığında tür ve köken bakımından çeşitlilik arz eden Türkçe sözcüklerin Ermenicedeki yaygın kullanımları gösterilmeye çalışılmıştır. Araştırmacıların bu alanda yapacakları çalışmalar neticesinde özellikle kökeni hakkında yapılan birtakım tartışmalara yön verecektir.

KAYNAKÇA

- [1] Aklayış, M. Fatih (2009), “Türkçede Kullanılan Alıntı Bitki Adları”, *Turkish Studies*, Volume 4/4.
- [2] Budak, Ali (2007), “Ermenilerin XIX. Yüzyılda Yeni Bir Hayat ve Edebiyatın Oluşum Sürecine Katkıları”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, C.I.
- [3] Eren, Hasan (1995), “Türkçedeki Ermenice Alıntılar Üzerine”, *Türk Dili*, S. 524, Ağustos.
- [4] Gabain, Annemarie von (2007), “Türk Dillerinin Tipik Özellikleri”, *Turkish Studies*, çev. Mevlüt Gültekin, , Volume 2/2.
- [5] Güner, Galip (2006), “Dede Korkut Oğuznameleri’nde “köri közi göri” Sorunu”, Ankara: *Bilkent Üniversitesi Uluslararası Büyük Dil Kurultayı Bildirileri*, 26-27 Eylül.
- [6] Kafkasyalı, Ali (2007), “Türk Âşıklık Geleneğinin Ermeni Kültürüne Etkisi ve Yaşayan Ermeni Âşıklardan Yusuf Ohannes (Yusuflı)”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları C.I.
- [7] Kankal, Ahmet (2007), “Ermeni Edebiyatında Türk ve Ermeni Toplamları Arasındaki Komşuluk İlişkilerine Bakış”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, C.I.
- [8] Karaağaç, Günay (2001), “Türk-Ermeni Dil İlişkileri”, *Yeni Türkiye Ermeni Sorunu Özel Sayısı II*, S.38. Mart-Nisan.
- [9] Karaağaç, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- [10] Korkmaz, Zeynep (2003), “Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler”, *Türk Dili*, S.620. Ağustos.
- [11] Kortantamer, Tunca (2002), *Ermeni Dosyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TERİG, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- [12] Köprülü, Mehmet Fuat (2004), *Edebiyat Araştırmaları I*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- [13] Küçük, Abdurrahman (1989), “Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI.
- [14] Memiş, Ekrem (2005), “Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri”, *A.K.U. Sosyal Bilimler Dergisi*, Ermeni Özel Sayısı, C.7., S.1., Haziran.
- [15] Memiş, Ekrem (1988), “M.Ö. 3. Bin Yılında Anadolu’da Türkler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 53. Nisan.
- [16] Özkan, Fatma; Musa, Bağdagül (2004), “Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi”, *Bilig*, S.30.
- [17] Sertel, Savaş (2006), XI. ve XIII. Yüzyıllarda Türk-Ermeni İlişkileri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [18] Tezcan, Mehmet (2007), “V. Yüzyılda Ermeni-Sasani Savaşları ve Ermenilere Hun Desteği”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.32.
- [19] Tosunoğlu, Mesiha; Melanlioğlu, Deniz (2007), “Bir Ermeni Efsanesinde Türk Edebiyatının İzleri”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, C.III.
- [20] Yazar, Hülya (2002), “Ermeniler ve Ermeni-Türk İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 13.